

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS
CIVILINIO PROCESO KODEKSO 98 STRAIPSNIO PAKEITIMO
ĮSTATYMO PROJEKTO

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai:

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 98 straipsnio 1 dalies pakeitimo įstatymo tikslas – užtikrinti tinkamą Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies nuostatų (asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą), taip pat Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartijos 47 str. 1 d. nuostatų (kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės, garantuojamos Sąjungos teisės, yra pažeistos, turi teisę į veiksmingą jų gynybą teisme), taip pat Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių apsaugos Konvencijos 6 str. nuostatų (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą), įgyvendinimą. Akivaizdu, kad asmens absoliuti teisė į teisminę gynybą, į jos prieinamumą bus pažeista, jeigu asmuo negalėtų kreiptis į teismą vien dėl to, kad laikinai patiria tam tikrų finansinių sunkumų ir negali iškart apmokėti advokato paslaugų. Pabrėžtina, kad šiuo projektu siūloma įtvirtinti tokį reguliavimą, kuris iš esmės analogiškai galioja Europos Žmogaus Teisių Teisme.

Projekto uždavinys – įstatyme įtvirtinti, kad asmuo, civilinės bylos šalis, turėtų galimybę prisiteisti ne tik tokias bylinėjimosi išlaidas už advokato pagalbą, kurios jau apmokėtos, bet ir tokias išlaidas, kurios yra būsimos, dar neapmokėtos, tačiau kurių apmokėjimas pagal susitarimą su advokatu yra atidėtas į ateitį. Tokia tvarka galioja ir Europos Žmogaus Teisių Teisme.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai:

Projektą parengė Lietuvos Respublikos Seimo narė Rasa Budbergytė.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai:

Šiuo metu LR civilinio proceso kodekso 98 str. 1 dalyje numatyta:

„Šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusių nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas. Dėl šių išlaidų priteisimo šalis teismui raštu pateikia prašymą su išlaidų apskaičiavimu ir pagrindimu. Šios išlaidos negali būti priteisiamos, jeigu prašymas dėl jų priteisimo ir išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai nepateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos.“

Lietuvos teismų praktikoje dėl šios nuostatos taikymo išaiškinta:

Advokato išrašyta sąskaita atstovaujama asmeniui, nesant jokių įrodymų, patvirtinančių šios sąskaitos apmokėjimą, nesudaro pagrindo CPK 98 straipsnio 1 dalies nuostatų taikymui bei šioje sąskaitoje nurodytų sumų paskirstymui (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2014, 2010 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-408/2010*).

Arba štai kitoje byloje išaiškinta: ieškovo advokato išrašyta PVM sąskaita faktūra nereiškia, kad ši sąskaita faktūra yra apmokėta, ir dėl to tokioje sąskaitoje faktūroje įrašyta suma neturi būti paskirstoma šalims kartu su visomis bylinėjimosi išlaidomis. Tokia teismo išvada atitinka įstatymo nuostatas ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, kurioje konstatuota, kad, pagal CPK 98 straipsnio 1 dalį, nepateikus prašymo priteisti išlaidas už advokato pagalbą ir išlaidų dydį patvirtinančių įrodymų iki baigiamųjų kalbų, šios išlaidos negali būti priteisiamos. Nepateikus įrodymų, patvirtinančių, jog advokato išrašyta sąskaita atstovaujama asmeniui yra apmokėta, pagal CPK 98 straipsnio 1 dalį, šaliai advokato atstovavimo išlaidos negali būti priteisiamos (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. spalio 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Siemens Osakeyhtio, veikiantis per Siemens Osakeyhtio Lietuvos filialą, v. UAB „Urbico“, bylos Nr. 3K-3-408/2010*).

Taigi pagal dabartinę nuostatą teismas gali priteisti tik jau patirtas bylinėjimosi išlaidas, kurios jau yra apmokėtos, tačiau nėra galimybės priteisti būsimų, atidėtų išlaidų už advokato pagalbą, kurių žmogus, nuėjęs į teismą, dar galbūt neturėjo finansinės galimybės apmokėti.

Galimybė atidėti atsiskaitymą su advokatu ypač svarbi žmonėms šiuo metu, per gilėjančią ekonominę krizę, augant bankrotų skaičiui, žmonių skurdo rizikai. Negalėjimas priteisti bylinėjimosi išlaidų vien dėl to, kad žmogus neturėjo pakankamai pinigų joms iš anksto patirti, sukuria sąlygas, kai asmuo praranda galimybę bylinėtis, yra atbaidomas nuo naudojimosi teismine gynyba. Taip pažeidžiamas teisingumo principas.

Net jeigu advokatas geranoriškai sutiktų padėti žmogui, susitarti dėl to, kad jis palauks honoraro, iki tol, kol nebus baigta byla ir nustatyta, kas teisybė, arba iki kol pagerės asmens finansinė situacija, įstatymas tokią galimybę iš žmogaus atima. Tokiu atveju, net jeigu žmogus visiškai laimėtų bylą, jis prarastų galimybę priteisti išlaidas advokatui, nors ir liktų faktiškai skolingas advokatui už suteiktas paslaugas po baigtos bylos. Taigi išeina, kad efektyviai bylinėtis gali tik turtingi žmonės, kurie turi pakankamai santaupų einamosioms procesinėms išlaidoms.

Tokia tvarka nedera ir su Lietuvos tarptautiniais įsipareigojimais, nes ja pažeidžiama asmens fundamentali teisė į teisminės gynybos prieinamumą. Ši tvarka neatitinka ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama:

Priėmus siūlomą pataisą, būtų tinkamai įgyvendinti iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Europos Žmogaus Teisių Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės kylantys reikalavimai, susiję su teisminės gynybos prieinamumu kiekvienam asmeniui.

Civilinio proceso kodekso 98 str. 1 d. siūloma numatyti, kad priteisti galima ne tik jau patirtas, bet ir būsimas (atidėtas) išlaidas už advokato paslaugas, jeigu teismui pateikiami atitinkami įrodymai apie išlaidų dydį, pagrindimą ir susitarimą dėl jų apmokėjimo atidėjimo.

Toks reguliavimo pakeitimas būtų ypač svarbus patiems neturtingiausiems visuomenės sluoksniams, žmonėms, kurie dėl savo turinės padėties negali sau leisti apmokėti kokybiškų advokato paslaugų, o advokatas net ir gera valia neturi kaip tokiam žmogui padėti.

Europos Žmogaus Teisių Teismas savo praktikoje išaiškino, kad bylinėjimosi išlaidos pareiškėjui už advokato paslaugas gali būti priteisiamos tuo atveju, jeigu asmuo pateikia įrodymus, kad patyrė tokias išlaidas, arba įrodymus, kad jis turi pareigą tokias išlaidas apmokėti, nors jų dar ir nėra patyręs (žr., pvz., EŽTT 2020 m. spalio 6 d. sprendimą byloje *Udaltsov prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 76695/11, 201 paragrafą; EŽTT 2020 m. spalio 8 d. sprendimą byloje *Aghdgomelashvili ir Japaridze prieš Gruziją*, pareiškimo Nr. 7224/11, 61 paragrafą; EŽTT 2021 m. liepos 13 d. sprendimą byloje *Fedotova ir kt. prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 40792/10, 64 paragrafą, ir kt.)

Atitinkama nuostata įtvirtinta ir Europos Žmogaus Teisių Teismo darbo reglamente (žr. 2022 m. vasario 1 d. redakciją, jo skyriaus „praktinės gairės“, III-4-18 punktą, 68 psl.)

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta:

Siūlomu projektu stiprinama visų Lietuvos subjektų teisinė apsauga ir prieinamumas prie teisminės gynybos, ypač labiausiai nepasiturinčių asmenų. Pagal siūlomą reguliavimą, kuris taikomas ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje, sudaroma galimybė asmeniui susitarti su advokatu dėl bylinėjimosi išlaidų (už advokato paslaugas) atidėjimo į ateitį, ir tokias išlaidas vis tiek prisiteisti teisme, nors jos dar ir nėra apmokėtos. Taigi laikinų finansinių sunkumų turintys asmenys tokiu būdu gali geriau užtikrinti savo pažeistas teises teisme, nes nebus atbaidomi nuo dalyvavimo teisme vien dėl savo sunkios ekonominės padėties.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai:

Projektas nesusijęs su įtaka kriminogeninei situacijai ir korupcijai.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai:

Projektas neturės neigiamos įtakos verslo sąlygoms ir plėtrai, kaip tik atvirkščiai, siūlomu reguliavimu stiprinamas teisingumo principo įgyvendinimas Lietuvoje, užtikrinant geresnę teisminės gynybos ir kokybiškų advokato paslaugų prieinamumą labiausiai nepasiturintiems asmenims.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams:

Neprieštarauja, kaip tik prisideda prie jų įgyvendinimo. Valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2030“ (patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015) 20 p. pažymėta ne visada efektyvaus teisingumo vykdymo problema, o 5.5. punkte numatyta kurti gerovę ir lygias galimybes visiems.

Svarbu atsižvelgti ir į Covid-19 krizės sukeltas pasekmes. Europos Komisijos komunikate „2021 m. metinė tvaraus augimo strategija“ (COM(2020) 575 final) pažymėtas poreikis apsaugoti Europos piliečius, jų sveikatą ir darbo vietas, kartu užtikrinant teisingumą, atsparumą ir makroekonominį stabilumą visoje Sąjungoje. Strategijoje pažymima, kad būtina spręsti didėjančios nelygybės problemą, kad COVID-19 pandemija parodė, jog būtina skubiai įveikti teisingumui visuomenėje kenkiančius ilgalaikius iššūkius, užtikrinant žmonėms ir įmonėms lygias ir teisingas galimybes.

2021–2030 metų nacionaliniame pažangos plane (patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998) iškeltas 8 strateginis tikslas – didinti teisinės sistemos ir viešojo valdymo veiksmingumą, ir jame nurodyta, kad veiksmingo ir kokybiško teisingumo vykdymas, asmens teisių apsauga ir efektyvi teismų veikla globalizacijos sąlygomis tampa iššūkiu kiekvienai valstybei. Lietuva – ne išimtis, todėl būtinos sutelktos pastangos didinti teisingumo sistemos veiksmingumą.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisinius aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios:

Priėmus siūlomą įstatymo projektą, jo įgyvendinimui kitų įstatymų ar teisės aktų pakeitimai nėra būtini.

10. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka:

Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų, vartojamos sąvokos atitinka Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymo ir kitų teisės aktų reikalavimus, bendrinės lietuvių kalbos normas.

11. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus:

Projekto nuostatos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos dokumentams neprieštarauja, projektu kaip tik siekiama įgyvendinti Lietuvos Respublikos tarptautinius įsipareigojimus ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatas, susijusias su teisės į teisingą ir prieinamą teismą užtikrinimu.

12. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti:

Priėmus siūlomą įstatymo projektą, jo įgyvendinimui nereikia priimti kitų įstatymų ar teisės aktų ar pakeisti jau galiojančius teisės aktus.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais):

Projekto nuostatomis įgyvendinti papildomų valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų nereikės. Tiesioginiai biudžeto lėšų sutaupymai nenumatomi, tačiau efektyvesnis labiausiai ekonomiškai pažeidžiamų visuomenės sluoksnių teisių užtikrinimas turėtų netiesioginį bendrą teigiamą poveikį visuomenės gerovei.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados:

Rengiant projektą naudotasi teisininko Aivaro Žilvinsko konsultacijomis. Kitų specialistų vertinimų ir išvadų negauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis:

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną *Eurovoc*: „*teismų prieinamumas*“, „*teisinė apsauga*“, „*bylinėjimosi išlaidos*“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai:

Siūlomas reguliavimas jau yra taikomas Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje, tad nesivadovavimas gerąja praktika gali lemti Lietuvos valstybės atsakomybę tarptautinėse institucijose.

Teikia

Lietuvos Respublikos Seimo narė

Rasa Budbergytė